

שיעור ו: קיום שטרות וגמ' - שיטת הרמב"ן והר"ן

דף ב ע"א

תוכן:

- א. שיטת תוספות שבר"ן וברמב"ן
- ב. "שאינן אשה זו ממונו של בעל" - דיון בהבנת הגרי"ז
- ג. קשיים נוספים בהבנת דברי הגרי"ז
- ד. סברת הראשונים הנ"ל - למה לא חיישינן
- ה. תקנת קיום שטרות - שיטת הרמב"ן לעומת תוספות
- ו. חזרה לביאור דברי הרמב"ן והר"ן
- ז. התירוץ השני בר"ן

מקורות לשיעור:

הר"ן בדף ב ע"ב מדפי הרי"ף: "וכתבו בתוספות"
הרמב"ן בחידושיו לדף ט "ראיתי בתוספות"
הרמב"ן בהשמטות לדף ט "ואין בהם ראייה של כלום"
תוספות הרא"ש בדף ב ד"ה "אם"
ריטב"א לדף ט לקראת סוף פסקת "וכתב הרב מורי נר"ו"
הגרי"ז הלוי על הרמב"ם בריש הלכות גירושין
תשובות הרמב"ן שנדפסו בסוף ספר התרומות בסימן ח
'ברכת שמואל' לב"מ סימן יג אות א
כתובות יט ע"א בתוספות ד"ה "מודה"
תוספות בב"ב דף ע בד"ה "או דילמא" וברמב"ן שם
תוספות בשבת דף עח ע"ב בד"ה "ת"ק סבר"
הר"ן ד"ה "אלא ערער דבעל" בדף ג מדפי הרי"ף

א. שיטת תוספות שבר"ן וברמב"ן

כתב הר"ן בדף ב ע"ב מדפי הרי"ף: "וכתבו בתוספות דמהא שמעינן דמי שבא ליפרע מנכסי חבירו שלא בפניו, או מן היתומים, או מן הלקוחות, בשטר שבידו, גובה ואין צריך לקיימו, **דלא חיישינן** למזוייף אלא כשהלווה טוען ברי שהוא מזוייף, אבל בלקוחות ויתומים דטעני שמא **לא חיישינן**, ואע"ג דטענינן להו ליתומין כל מאי דמצי טעין אבוהון, בכי הא דלא שכיחא כלל **לא חיישינן** ולפיכך מניחין האשה לינשא **ולא חיישינן** שמא מזוייף הוא".

שיטה זו שהביא הר"ן בשם "תוספות" (שוודאי אינם התוספות "שלנו" שסברו שכן טוענים ללקוחות ויתומים ולא מובן מה תמה כאן הגהות ג"א) הובאה כבר בחידושי הרמב"ן לדף ט וז"ל: "ראיתי בתוספות חכמי הצרפתים שדקדקו מכאן, דכיון שאנו משיאים את האשה על פי גיטה ואין אנו מצריכין אותה לקיימו, אלא אם כן יש עליו עוררין, ש"מ שהמוציא שטר חוב על חבירו, אע"פ שהוא נפרע שלא בפניו, או שבא ליפרע מן היתומים או מן הלקוחות, **לא טענינן** להו מזוייף הוא ואין צריך לקיים את שטר".

והנה בעוד שהרמב"ן כשהביא את שיטתם, עסק בשאלה אם עושים 'טענינן' או לא, שזו אותה השאלה שהתוספות שלפנינו עסקו, כמבואר בשיעור הקודם, הרי שהר"ן הביאם באופן שונה הדורש עיון.

שאלות על שיטתם

יל"ע בשיטתם כפי שמובאת בר"ן בכמה נקודות:

1. הר"ן מתחיל את דברי תוספות, בכך **שלא חיישינן** אא"כ יש מול השטר טענת ברי, וממילא בלקוחות ויתומים שאינם טוענים טענת ברי, **לא חיישינן**, והמשיכו לשאול למה לא נעשה 'טענינן', ויל"ע, כיוון שאמרו שעל שטר לא מקוים אין חשש אא"כ יש מולו טענת ברי, מדוע שואלים שנעשה 'טענינן', מה יעזור שנעשה 'טענינן'?

ע"כ התחדש בתוספות שבר"ן שה'טענינן' ייחשב כטענת ברי, שלא כפי אחת הדרכים שביארנו בשיעור הקודם בדברי תוספות בכתובות, אלא כמו שניתן להבין בדברי הרא"ש ר"פ שני מכתובות.

2. תוספות שבר"ן תירצו את שאלתם הנ"ל, למה לא עושים 'טענינן', בכך שמכיוון שלא

שכיחא "לא חיישינן", ולא כתבו כרא"ש וכתוספות בב"מ שהבאנו בשיעור הקודם, שבגלל שלא שכיחא, לכן "לא טענינן", וקשה שהרי שאלו מצד 'טענינן' ולא מצד 'חיישינן' ומדוע כתבו "לא חיישינן"?

אמנם גם תוספות הרא"ש אצלנו התחיל ב'חיישינן' ולא ב'טענינן' ואח"כ עבר לדון ב'טענינן', אולם אצל תוספות הרא"ש הדבר ברור, הוא מתחיל ב"אבל אם אין עליו עוררין אין צריך קיום ונשאת על פי גט זה כל זמן דלא אתי בעל ומערער ולא חיישינן דלמא מזויף הוא", היינו, בשטר לא מקוים לא חיישינן מצ"ע ואח"כ עובר לדון למה לא נעשה להם 'טענינן' וכתוצאה מכך נחשוש וביאר מדוע להם עצמם לא טוענים (עיינין בשיעור הקודם שביארנו) ולכן לא חיישינן כי ללא טענה איננו חוששים, ואח"כ שאל דאף אם לא ניתן ליצור אצלם 'טענינן' אולי נאמר 'טענינן' מהאבא וזה יצור טענה אצלם ותירץ שלא 'טענינן' דבר לא שכיח.

אולם תוספות שבר"ן לא אמרו כרא"ש שדבר שאינו שכיח "לא טענינן" אלא "לא חיישינן", וצ"ב שהרי שאלו למה לא 'טענינן'?

3. אם בכ"ז נרצה לבאר בהם שבאמת כוונתם לומר כתוספות ותוספות הרא"ש, שעל דבר לא שכיח איננו עושים 'טענינן', הרי שניתקל בקושי לומר זאת, מלבד שאין זה נכנס בלשון, מכיוון שכאמור שיטתם מופיעה כבר ברמב"ן בלא שביארם מדוע לא נאמר 'טענינן', ואם כוונתם כנ"ל, יקשה שהרי ראינו בשיעור הקודם שהרמב"ן עצמו הוכיח בב"ב דף ע שאומרים 'טענינן' גם על דבר לא שכיח, לגבי נאנסו, ומדוע לא השיג כאן על דבריהם מטעם זה?

ממילא נראה שדבריהם כפי שצוטטו בר"ן שכיוון שלא שכיח "לא חיישינן" ולא "לא טענינן", הרי זה בדווקא וא"כ צ"ב.

היה ניתן לפרש בתוספות שבר"ן שרצונם לומר שבאמת רק טענה יוצרת חשש, אולם 'טענינן' לא יוצר חשש, וחזרו בהם מדבריהם קודם, וזוהי תשובתם - שאף אם באמת כן נעשה 'טענינן', עדיין זה לא יצור חשש על השטר, והרי חשש מצ"ע אין לנו כיוון שאינו שכיח.

אולם לא נראה שזאת כוונתם, שהרי אמרו שבלא שכיחא לא חיישינן, ולמה להם לומר

זאת כאן בתירוצם, מתי חיישינן ומתי לא, הרי התחילו בכך שלא חיישינן למזויף אא"כ יש טענה ושם היו צריכים לבאר שלא חיישינן ללא טענה כי אינו שכיח, ולא כאן כשבאו לתרץ ותירוצם, למעשה, מסתכם בזה שכדי שיהא חיישינן צריך טענה ו'טענינן' לא יוצר חשש.

ביאור שיטתם

אלא, ע"כ תוספות שבר"ן לא חזרו בהם, שאף שללא טענה איננו חוששים, בכ"ז אם היינו עושים 'טענינן' היה זה נידון כטענת ברי וגורם לחשש, אולם הם אומרים שאם איננו חוששים מצ"ע, לא ניצור טענה כדי לחשוש, כאשר לפנינו שטר ללא חששות. תפקיד ה'טענינן' אצלם אינו ליצור נאמנות נגד השטר, אלא ליצור חשש ומכיוון שכאן באמת אין חשש שהרי אין טענה, איננו עושים 'טענינן' כדי ליצור חשש.

הם לא אמרו שיש בעיה בטענה המסוימת הזו שמונעת יצירת 'טענינן', ובאמת לא השיג עליהם הרמב"ן בזה, דבאמת הם יכולים לסבור כמוהו שאף על טענה שאינה שכיחא שייך לומר 'טענינן', אלא לא עושים 'טענינן' באשר הוא, כאשר לפנינו שטר ללא חששות.

וא"ת, הרי כבר בתחילה אמרו שלא חוששים ללא טענה, ובכ"ז שאלו אולי נטען ואז ממילא נחשוש, וא"כ מה תירצו שלא חוששים לדבר לא שכיח? ועו"ק מדוע ראו צורך רק בסוף לבאר שלא חוששים כי לא שכיח לזייף ואילו בתחילת דבריהם שכתבו שלא חוששים, לא ביארו מדוע?

אלא הם עסקו בשני מיני 'חיישינן': בתחילה שאמרו שלא חיישינן למזויף כוונתם הייתה מדין חזקת השטר, כהלכה מהלכות השטר, שכאשר יש לפנינו שטר איננו מסתפקים עליו שמא מזויף הוא אא"כ יש טענה. לאחר מכן שאלו מדוע לא נעשה 'טענינן' וממילא נוריד את אותה חזקת השטר, וכעת תירצו ש"לא חיישינן" כעניין מציאותי ולא הלכתי.

זו הסיבה שרק בתירוצם ראו צורך לבאר שלא חוששים כי אינו שכיח לזייף שזה הסבר מצד המציאות, ולא ביארו בתחילת דבריהם שגם שם כתבו שלא חוששים, מדוע לא חוששים, דבריש דבריהם עסקו בהלכות השטר ולא מצד המציאות, ובהמשך דבריהם עסקו מצד המציאות שלא חוששים וא"כ גם לא טוענים.

ב. "שאינ אשה זו ממונו של בעל" - דיון בהבנת הגרי"ז

על דבריהם אלו של תוספות (שכאמור, אינם התוספות שלנו), כותב הר"ן: "ואין אלו ראיות, דממתניתין ליכא למיגמר לפי שאין אשה זו ממונו של בעל, אלא ברשות עצמה היא להנשא ואנן לא מנעינן לה".

וכבר קדמו הרמב"ן בהשמטות לדף ט וכתב: "ואין בהם ראייה של כלום, והדין אינו כן. שבוודאי כל הנפרע שלא בפניו ומן היורשים ומן הלקוחות צריך הוא לקיים שטרו, דאפוקי ממונא לא מפקינן בלא שטרא דמקויים. אבל זה אינו דומה למשנתנו, שאין אשה זו ממונו של בעל, אלא ברשות עצמה היא לינשא, ואנן לא טענינן לה".

יל"ע, מה כוונת התירוץ ועל איזו שאלה בדיוק בא לענות.

הבנת הגרי"ז: באו לענות על שאלת ה'טענינן'

כשהרמב"ן סיים את דחייתו, כתב: "ואנן לא טענינן לה", מזה ניתן להסיק כי בא לענות על השאלה למה לא עושים בגט אשה 'טענינן' שזו הייתה שאלת תוספות אצלנו, ואף תוספות שבר"ן דייקו מהמשנה שלא עושים 'טענינן'.

יש להבין כיצד זה ש"אין אשה זו ממונו של בעל" מהווה סיבה שלא נעשה בגט 'טענינן'. הגרי"ז הלוי בריש הלכות גירושין למד בר"ן שתירוצו הוא, שדין 'טענינן' שייך רק ב'בעל דין', שאף שאינו לפנינו טוענים לאלו שבאים מכוחו את הטענה שהוא היה יכול לטעון, אך מי שאינו 'בעל דין' לא טוענים עבורו, וסבר הר"ן, בניגוד לתוספות, שהבעל אינו נחשב כלל לבע"ד על עניין גירושי האשה, למרות שיוצאת ממנו בגט, שהרי האשה איננה ממונו, ולא מחסרים אותו ממון אלא זו רק שאלה של אסו"ה והוא איננו 'בעל דין' על אותו דין תורה כדי שנטען עבורו, לעומת תוספות יסברו שהבעל כן נחשב לבע"ד על דין תורה הזה שמוציא אותה ממנו.

והנה אם לפי הר"ן אין הבעל נחשב לבע"ד, כיצד יכול הבעל לערער על הגט?

מחדש הגרי"ז את היסוד המפורסם שלו, שכבר דנו בו בשיעור הקודם, שהבעל יכול לערער על הגט לא מדין היותו 'בעל דין' על דין הגירושין, אלא מדין היותו 'בעל השטר' על שטר הגירושין. ישנה נאמנות מיוחדת לבעל השטר לערער על שטרו והוכיח זאת הגרי"ז מדברי הרמב"ם שאם עירער הבעל ולא התקיים הגט תצא והולד ממזר, היינו שנאמן בוודאי ולא רק לעורר ספק ועיין בשיעור הקודם במה שתמהנו על דבריו.

אולם לעניין טענין - טוענים ל'בעל דבר' ולא ל'בעל השטר', דאם כל טענת הבעל מועילה לא בתור בע"ד אלא בתור בעל השטר, הרי שעניין בעל השטר היא נאמנות מיוחדת ולא טענה, ואילו 'טענין' יכול ליצור רק טענה שטוענים במקומו, אולם אינו יכול ליצור נאמנות של בעל השטר, דטענה של בע"ד היא רק חשש אך נאמנות היא דין וודאי ולכן היא קיימת רק כשאומר בעצמו, ובאמת לשיטת תוספות שלנו שהבעל נחשב לבע"ד גם ערעורו יהיה מדין בע"ד.

קשה לפרש את הר"ן כדרכו

הר"ן מסיים את דבריו במילים: "ואנן לא מנעינן לה", ולכאורה לפי הגר"ז לא מובן מה תוספת זו עושה, שהרי הסבר הר"ן למה לא שייך לעשות 'טענין' בבעל, שזהו למעשה התירוץ, נגמר בזה שאמר שאינה ממונו וממילא אינו בע"ד.

קשה לפרש את הריטב"א כדרכו

אמנם הריטב"א לדף ט כתב: "והא דלא חיישינן הכא גבי אשה לזיוף הכא טעמא אחרינא הוא, דאשה לאו ממונו של בעל ועוד דאנן לא עבדינן בהכי מעשה, היא שהולכת ונישאת ואנן לא נערער עליה, אבל להוציא ממון בב"ד בשטר שאינו מקוים הא ודאי לא עבדינן". א"כ, הריטב"א חילק זאת לשני תירוצים שונים ובאמת "אין אשה זו ממונו של בעל" הוא תירוץ בפני עצמו, אולם לשון הר"ן אינו כריטב"א ובלשונו זה תירוץ אחד. כמו"כ הסבר הגר"ז אף לא נכנס לדברי הריטב"א, שכן הריטב"א בא להסביר "והא דלא חיישינן הכא גבי אשה לזיוף", למה לא חוששים ואילו לגר"ז זהו הסבר למה לא טוענים.

קשה לפרש את הרמב"ן כדרכו

אולם לכאורה היה זה יכול להיות הסבר לדברי הרמב"ן שכן כתב, בשונה מהר"ן, "שאינן אשה זו ממונו של בעל, אלא ברשות עצמה היא לינשא, ואנן לא טענינן לה", כתב זה כהסבר למה לא אומרים "טענינן" וממילא לא סיים "ואנן לא מנעינן לה".

אולם קשה לבאר כך גם ברמב"ן, מכמה סיבות:

ראשית, הר"ן כתב את דבריו אף בחידושו, אלא ששם כתבם בשם הרמב"ן, וכתב בדיוק כפי שכתב על הרי"ף "ואנן לא מנעינן לה", א"כ נראה שזו אף הגירסה הנכונה בהשמטות

הרמב"ן ולא "ואנן לא טענינן לה" כפי שמופיע בהוצאות הרמב"ן הישנות, ואכן בהוצאות החדשות תיקנו זאת. דבר זה אף מתיישב עם הדברים הנ"ל שהביא הריטב"א (ג"כ בשם הרמב"ן) שכתב במפורש, כפי שציטטנו, שדבריו שאין האשה ממונו של בעל באו לענות על השאלה למה לא חיישינן ולא למה לא טענינן.

בנוסף, הרמב"ן כשהתחיל את דבריו כתב באותו הקטע: "והדין אינו כן. שבוודאי כל הנפרע שלא בפניו ומן היורשים ומן הלקוחות צריך הוא לקיים שטרו, דאפוקי ממונא לא מפקינן בלא שטרא דמקויים". לא הזכיר הרמב"ן כלל שהסיבה שלא מוציאים ממון בשטר לא מקוים היא טענה או 'טענינן', משמע ברמב"ן שאף ללא טענינן א"א להוציא בשטר לא מקוים אף כשאינו טענה מולו, בניגוד לדעת תוספות המצריכים טענה או 'טענינן', ע"כ סובר הרמב"ן מטעם חשש שלנו שמא השטר מזויף, וא"כ לא יתכן שבדבריו ש"אין אשה זו ממונו של בעל" בא לנמק למה לא עושים 'טענינן', שהרי אף אם לא עושים, מ"מ מונח בפתח דבריו של"צ 'טענינן' אלא חוששים אף לל"ז, וא"כ עדיין לא הסביר למה באשה לא נחשוש.

וודאי שאין להעלות על הדעת שהרמב"ן בא בנימוקו לבאר רק לפי שיטתם של תוספות שכן מצריכים 'טענינן', למה אין באשה 'טענינן', שהרי הרמב"ן כבר התחיל את הרצאת שיטתו שלו שכאמור אינה מצריכה 'טענינן' אלא 'חיישינן' לשטר ללא קיום (כפי שנבאר באורך להלן) ועליו להמשיך לבאר לשיטתו למה גט אשה שאני ולא חוששים ולא די בזה שיבאר למה לא טוענים, כנ"ל.

ג. קשיים נוספים בהבנת דברי הגרי"ז

גיטי עבדים שוו לגיטי נשים

המשנה אומרת בדף ט שגיטי נשים ועבדים שוו למוליק ולמביא, והנה בפשטות הכוונה שהם שווים לגמרי לכל דיניהם, גם לגבי זה שבא"י אי"צ קיום, והנה בשלמא לפי טעם תוספות שראינו בשיעור הקודם, שהסיבה לכך שלא עושים 'טענינן' בגט אשה בא"י היא "משום עיגונא אקילו בה רבנן", הרי שטעם זה שייך גם בגט עבד כמו שבאמת תוספות אומרים שם ששייך עיגונא בעבד, אולם לפי הרמב"ן והר"ן כאן שאשה אינה ממונו של הבעל, מדוע בעבד ל"צ לומר, הרי עבד הוא ממונו דאדון?

הפנ"י שואל זאת על שיטת הרמב"ם (עיין בזה בשיעור ח) ומתרץ ששאלת שחרור העבד הינה שאלה של 'איסורים' ואילו הממון הוא רק התוצאה, כי שאלת העבד בעיקרה היא אם הוא 'עבד' או 'ב"ח' ורק לאחר שאנו רואים אותו כמשוחרר אז ממילא אין לאדון זכות במעש"י. סברא מעין זו גם נמצאת ברע"א לדף ח ע"ב ששואל למה הגמרא עוסקת ב"עצמך ונכסי קנויים לך" ולא בשחרור העבד ומעשה ידיו שאף לזה צריך 'פליגין' ומתרץ שמעש"י תלויים בהיותו ב"ח, דאם פוסקים שהוא ב"ח ממילא אין לאדון זכות במעש"י, וזה כסברת הפנ"י הנ"ל, שראשית אנו דנים על העבד אם הוא ב"ח ורק אם הוא ב"ח ממילא אין מעש"י לאדון.

והנה אם נלמד את סברת הר"ן כמו הגרי"ז שהבעל אינו בע"ד, יל"ע אם יהיה שייך לומר את התירוץ הנ"ל לגבי עבד, שהרי וודאי יש לאדון נגיעת ממון בשאלת השחרור וקשה לומר שבנוגע לשחרור העבד אינו בע"ד וא"כ יקשה מדוע שווה גט עבד לגט אשה.

מדוע לא לראותו בע"ד

לפי הגרי"ז שהעניין ש"אין האשה ממונו של בעל" נכתב כסיבה לכך שאין לראותו כבע"ד, יש להקשות שהרי מצינו שהאשה קנויה לבעלה, "האשה נקנית בשלושה דרכים" ומדוע קניין זה אף שאינו ממוני, (עיין בספרנו "שערי עיון" למסכת קידושין שיעור א בהגדרת הקניין) לא די בו כדי לראות את הבעל כבע"ד? ובאמת עיין בספרנו הנ"ל עמוד יח שדנו בשאלה אם עדות על פסול הקידושין צריכה להינתן בפני הבעל מכוח היותו בע"ד.

כמו"כ קשה, דהרי יש לבעל זכויות ממוניות באשתו כמעש"י וכדו', ומדוע אין בהפסד זכויות אלו כדי להחשיבו כבע"ד? ואף שזכויות הממון של הבעל באות כתוצאה מהקניין בה, כבר ציינו לעיל בדברינו על הפנ"י, שאין בזה כדי למנוע ממנו שם בע"ד.

שמה נבוא ונתרץ שאמנם יש בכל זה כדי להחשיבו לבע"ד, אולם אין די בזה לדין "טענין לבע"ד", וניתן לבאר זאת בכך שכדי שבי"ד יוכלו לטעון עבורו צריך להיות כאן עניין של עושק ממוני שרק אז בי"ד באים להציל עשוק מיד עושקו, ורק לעניין זה יכולים הם לטעון לו ולא כשאין הנגיעה לעניין ממון (אם אכן נקבל שאין כאן נגיעה לעניין ממון).

אולם, אף אם נכון הוא תירוץ זה אולם וודאי שהגרי"ז לא סבר אותו, דא"כ לא קשה

משה"ק הגרי"ז כיצד הבעל יכול לערער והרי אינו בע"ד, דלהנ"ל באמת הוא בע"ד ויכול לערער ורק אינו אותו בע"ד ש'טענינן' עבורו.

הר"ן בקידושין

בר"ן לקידושין דף א ע"ב מדפי הר"ף כתב שמדאורייתא בספק קידושין מעמידים אותה על חזקתה וככל תיקו דממונא שהעמד ממון בחזקת הבעלים, משמע ממנו שספק קידושין זהו ספק להוציא אותה מחזקתה על עצמה (ולא חזקת פנויה) וא"כ לאחר שנישאה ומתעורר ספק על הגירושין לכאורה יהיה הבעל נידון כמוציאים מחזקתו.

ד. סברת הראשונים הנ"ל - למה לא חיישין

מכל הנ"ל ועוד ממה שנבאר, נראה שההבנה בר"ן וברמב"ן אינה כאילו באו לענות על שאלת ה'טענינן' כתוספות, אלא על שאלת ה'חיישין' וכפי שזה מפורש בריטב"א שהבאנו לעיל.

אלא שיש להבין, מדוע זה ש"אין האשה ממנו של בעל" מהווה סיבה שלא נחשוש, לעומת שטרי ממון שלא קוימו, להם כן חוששים?

וכי ניתן לומר שרק בממונות חששנו ולא בהוצאת אשה מבעלה? וכי חומר איסור 'אשת איש' אין די בו כדי לעוררנו לחשוש לפחות כמו בממון, אף שאיננה ממון?

לשם כך, נקדים ונתבונן במשפט שהקדים הרמב"ן לתירוצו: "שבוודאי כל הנפרע שלא בפניו ומן היורשים ומן הלקוחות צריך הוא לקיים שטרו, דאפוקי ממונא לא מפקין בלא שטרא דמקויים", שבו מונח עיקר שיטת הרמב"ן וההבדל הגדול בינה לבין שיטת התוספות.

ה. תקנת קיום שטרות - שיטת הרמב"ן לעומת תוספות

ראינו בשיעור הקודם את שיטת תוספות, ששטר, אף שאינו מקוים, ניתן לגבות בו אף מדרבנן, אם לא טוענים מולו. לשיטתם השטר עדיין בחזקת כשרות וניתן לגבות בו אף מלקוחות ורק כשהלה טוען מזויף לא ניתן לגבות בו **בגלל טענתו**, אך כשאינו טוען מזויף אפשר לגבות אף שהשטר אינו מקוים, דאל"כ למה היו תוספות צריכים להגיע ל'טענינן',

תיפוק ליה מצד שהשטר אינו מקוים, וכך ראינו שכתבו מפורש בדבריהם בכתובות דף צב.

אולם הרמב"ן כאן אינו סובר כתוספות, לשונו כאן: "שבוודאי כל הנפרע שלא בפניו ומן היורשים ומן הלקוחות צריך הוא לקיים שטרו, דאפוקי ממונא לא מפקינן בלא שטרא דמקויים" - לדידו שטר שאינו מקוים לא ניתן להוציא על ידו ממון ולא מזכיר כלל את התנאי של 'טענינן'.

שיטתו זאת מבוארת אף בתשובות הרמב"ן שנדפסו בסוף ספר התרומות בסימן ח שבו עוסק בשאלה מה הדין בשובר שאינו מקוים שמוציא נתבע מול יתומים הרוצים לגבות עם שטר, האם טענינן להם שהשובר מזויף (שאלה שאף הרשב"א בחידושו כאן לדף ט דן בה וכתב שאין גובים ע"י השטר, עיין בשיטתו בשיעור הבא) והרמב"ן אומר שם להדיא שיכולים לגבות, וכי סבר הרמב"ן שטענינן ליתומים שהשובר מזויף כדי שיוכלו להוציא ממון ממוחזק? לא, באמת יתכן ש'טענינן להוציא' לא אמרינן, אלא מסיק: "שטר שאינו מקויים בחזקת מזויף" אף ללא טענת מזויף מולו (אין כוונתו באמרו "בחזקת" שהוא נחשב כוודאי מזויף דמהיכ"ת לומר כן, אלא כמו שמצאנו בכתובות יג שלר' יהושע היא "בחזקת בעולה", כשהכוונה היא רק להוריד את חזקת הכשרות ולהשאיר בספק) רואים ברמב"ן של"צ 'טענינן' מול שטר שאינו מקוים, אלא אינו יכול לגבות כי השטר בחזקת מזויף (ושיטתו כתובה בקצרה אף בחידושו לב"ב דף ז ע"ב).

כשיטה זו של הרמב"ן, ניתן לראות אף בריטב"א אצלנו לדף ג שאומר על "עדים החתומים וכו'" - "וכשאינו מקויים נחקרה עדותן מן התורה וכשמקויים מדרבנן", היינו, מדאורייתא יש 'נחקרה' בשטר שאינו מקויים ובדרבנן דווקא בשטר מקוים, ז"א שתקנת-חכמים של קיום שטרות חידשה שלשטר אין תוקף של עדות שנחקרה אף במקום שאינו טוען מזויף, שלא כתוספות שלמדו שהתקנה היא שרק כשטוענים מזויף צריך לקיים.

א"כ תוספות למדו שתקנת קיום חידשה שיש נאמנות לערער על השטר, אך אם אינו טוען, השטר בתוקפו, ואילו הרמב"ן סבר שהתקנה הייתה שחיישינן למזויף, וממילא בשטר שיש עליו חששות לא יכול להוציא ממון, וכבר עמד על הבדל זה בהגדרת תקנת קיום, ה'ברכת שמואל' לב"מ סימן יג אות א עיי"ש.

קושיה על דרך תוספות

לכאורה קשה על שיטת תוספות, ששטר לא מקוים אינו בחזקת מזויף, מהגמרא בב"מ דף ז שאומרת שהטעם שנאמן למ"ד 'מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו', הוא כי השטר חספא ומאן משוי ליה שטר הלווה והפה שאסר הוא הפה שהתיר, וא"כ מבואר בגמרא שללא קיום, השטר הוא חספא בעלמא, ואילו לפי תוספות השטר כשלעצמו אינו חספא ואף שהלווה יכול אמנם לטעון כנגד השטר, אך הלווה אינו "עושה" את השטר.

היה אפשר לומר שדברי הגמרא שם שבאים להסביר את המ"ד 'מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו' בדיוק מבטאים את נקודת המחלוקת בין שני המ"ד אם צריך לקיימו, וכל מה שסברו תוספות שבעינין טענה זה רק למ"ד השני.

אולם בתוספות שלנו לכאורה כתוב לא כך, אלא שלפי שני המ"ד צריך טענה, שהרי דבריהם אצלנו הם לפי שני המ"ד, שהרי לא חילקו ביניהם והצריכו טענה.

ב'בית הלוי' בסימן מב ביאר ששם בב"מ מיירי בשטר שנפל ואיתרע, אולם סתם שטר אינו חספא בעלמא ללא קיום, ובאמת כבר מצינו כדברים אלו ברבנו גרשום לב"ב דף קע שאומר בד"ה "יתקיים השטר בחותמיו": "... לפי שהורע כוחו כשנפל".

אולם הדברים ק"ק דהטור בסימן פב אומר את לשון הגמרא על כל שטר ולא רק על שטר שנפל וברא"ש בכ"מ כתב כתוספות שצריך טענה כדי לערער שטר, עיין בשיעור הבא מה שנדון בשיטתו, והרי הטור בד"כ סובר כרא"ש, וצ"ע.

היה אולי ניתן לומר שסברו תוספות שאף ששטר ללא שיש טענה מולו הוא שטר טוב, מ"מ הרי ביכולתו לטעון ולערער את השטר וא"כ בעצם זה שלא עושה כן, הוא **בהמנעותו מלטעון** גורם בפועל שיהיה ניתן לגבות בשטר זה וגם זה בכלל "הפה שאסר", אולם לכאורה סברא זו דחוקה היא ומיד נראה שתוספות בכתובות יט כנראה לא סברו אותה.

ביאור שלוש מחלוקות בין תוספות והרמב"ן לשיטתם

1. בכתובות דף יט בתוספות ד"ה "מודה" הקשו על המ"ד 'מודה בשטר שכתבו אי"צ לקיימו', מדוע לא יהיה נאמן הלווה בטענת 'פרוע' במיגו שהיה טוען 'מזויף', ותירצו שירא לומר מזויף ובשם רש"י תירצו: "טעמא משום דדבר תורה אי"צ קיום דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ורבנן הוא דאצרכוהו קיום כי טעין מזויף הוא, אבל בשאר טענות כגון פרוע הוא לא הצריכוהו קיום" וצ"ב מה תירצו בזה שנאמן

רק בטענת מזויף, הרי את זה גופא שאלו שאע"פ שלא טוען מזויף אלא פרוע, נאמין לו במיגו דמזויף?

בשיעור הקודם הבאנו את הסבר הקוב"ש ואף ביארנו פשט הנראה לענ"ד.

אולם לענייננו כעת, מפורסם הפשט של 'אבן האזל' שרוצה לומר שתוספות הביאו את רש"י כתוספת ולא כעוד תירוץ לשאלת המיגו. לדבריו, תוספות באו לתרץ עוד שאלה, והיא: שחוק ממיגו יש כאן גם 'הפה שאסר' ויסברו שיש נאמנות של 'הפה שאסר' מצ"ע ללא מיגו, וא"כ אף שאין כאן מיגו כמו שתוספות תירץ בתחילה כי ירא לומר מזויף, עדיין למה לא יהיה כאן 'הפה שאסר'?

את זה תירץ רש"י ששטר בעצמו ללא טענה כנגדו הוא כמקוים, וא"כ נמצא שלא הלווה בהודאתו יצר את השטר לשטר, אלא השטר עצמו נחשב לשטר אף שאינו מקוים וניתן לגבות בו וא"כ ממילא אין כאן 'הפה שאסר'. לפי ביאורו נמצא שתוספות שם שהביאו את רש"י והסכימו לתירוץ זה, לשיטתם, כפי שראינו כאן, ששטר לא מקוים ניתן לגבות בו גם מדרבנן.

(אמנם הסבר זה בתוספות לא חף מקשיים: ראשית, תמוה לומר שתוספות באו לתרץ למה אין 'הפה שאסר' בזמן שלא הזכירו בשאלתם מזה דבר! שנית, ההבנה ש'הפה שאסר' לא בנוי על 'מיגו' קשה מדבריהם שם, ועוד לשונם: "בשאר טענות לא צריך קיום" משמע לא כך, דלפיו עיקר ההדגשה היא שבלי "טענה" לא צריך קיום, כמו"כ בתוספות הרא"ש זה מופיע כתירוץ נפרד ולא כהמשך ואכמ"ל).

כמו"כ, ב'בית- הלוי' ח"ג סימן מב אות ג כתב שעניין "מודה בשטר שכתבו", למ"ד צריך לקיימו, האם זה מתורת מיגו שיש ללווה או מדין 'הפה שאסר', תלוי אם בעינין טענה ליצור חשש מזויף או לא, דאם בעינין לטענה כי השטר מצ"ע מוחזק לנו בכשרות הרי שלא שייך 'הפה שאסר' אלא רק מיגו, וזה כנ"ל.

עכ"פ, הסבר זה טוב בתוספות לשיטתם, אולם לפי הרמב"ן נמצא שיש לנו כאן 'הפה שאסר'.

2. ראינו בשיעור הקודם שתוספות הביאו את הגמרא בב"ב בדף ע שדנה אם בטענת 'החזרת' נאמן כנגד שטר מטעם מיגו ד'נאנסו', וספק הגמרא שם היה מצד שזה מיגו נגד "שטרך בידי מאי בעי". הקשו הראשונים שהרי רב נחמן סבר 'מודה בשטר שכתבו צריך

לקיימו ונאמן לטעון פרוע נגד שטר, א"כ חזינן שלשיטתו נאמן במיגו נגד שטר, ותוספות שם בד"ה "או דילמא" מתרצים שבפיקדון שזה נידון הגמרא שם, "שטרך בידי" הוא הוכחה גדולה יותר, כי בהלוואה זימנין משהי ליה אפשיטי דספרא.

לעומ"ז הרמב"ן שם אומר: "וכל אימת דלא מקוים לאו שטר הוא כלל והפה שאסר הוא הפה שהתיר, אבל הא שטר הוא על כרחו ודילמא לא מהני מיגו לביטוליה דאמר ליה שטרך בידי מאי בעי", היינו, בהלוואה ללא הודאתו השטר כלום, והוא בהודאתו עושהו לשטר ולכן נאמן מדין 'הפה שאסר' אבל בפיקדון מיירי בשטר מקוים ולכן אין 'הפה שאסר'.

יל"ע מדוע תוספות לא תירצו כרמב"ן והרי גם תוספות סברו שהפה שאסר עדיף ממיגו כמ"ש בב"ק בדף עב ע"ב בד"ה "אין לך"?

אלא, תוספות שלא תירצו כך, הולכים לשיטתם שאף בשטר לא מקוים אין 'הפה שאסר' כנ"ל, שהרי השטר אינו נצרך להודאתו כדי שייחשב לשטר שניתן לגבות בו, ומכיוון שאין לו 'הפה שאסר' יש לו רק מיגו ודומות הגמרות, ואילו הרמב"ן לשיטתו ששייך 'הפה שאסר' כי ללא הודאתו אנו מעצמנו חוששים שהשטר מזוייף. וההודאה שלו עושה את השטר לשטר.

3. תוספות בשבת דף עח ע"ב בד"ה "ת"ק סבר" סברו שאם הלווה מודה יכול המלווה לגבות מנכסים משועבדים וזו גמרא בב"מ עב שהבאנו בשיעור הקודם והזכרנו שהרמב"ן התקשה שם למה מהני הודאתו עבור הלקוחות והרמב"ן תירץ שמהני רק בנוגע ללקוחות שמכאן ולהבא, אולם תוספות לא חילקו ולא ראו בזה בעיה וזה שוב לשיטתם, כיוון שלא הוא עשה את השטר לשטר בהודאתו אלא הוא בסה"כ לא עירער נגד השטר, אולם השטר שטר מצ"ע ואילו הרמב"ן לשיטתו שהשטר ללא הודאתו אינו כלום וצריך את הודאתו.

עניין ה'טענינן' שמוזכר ברמב"ן

לפי"ז, מה שהרמב"ן מזכיר כאן 'טענינן' שאומר ש"לא טענינן לה", לכאורה צ"ב, שהרי מזה נראה שצריך טענה כדי לערער על שטר לא מקויים ולכאורה סותר לשיטתו הנ"ל.

אולם, ראשית, מתחילת הסבר הרמב"ן רואים שלמד כשיטתו במק"א שהבאנו, שהרי הרמב"ן אומר שאם השטר אינו מקויים אינו יכול להוציא ממון והרמב"ן לא אומר בגלל

שיש 'טענינן' אלא שבשטר כזה אינו יכול להוציא ממון, וזה להדיא כדברי הרמב"ן בתשובה.

וא"כ אף שלשון הרמב"ן היא 'טענינן' צ"ל שכוונתו ל'חיישינן' כמו שהוא להדיא בשו"ת הרמב"ן.

ובכלל, בדפוסים החדשים מחקו את 'טענינן' וכתבו 'מנעינן', והזכרנו לעיל שכך אף הביא בחידושי הר"ן לדף ט בשם הרמב"ן, ומה שהרמב"ן כתב לפני כן "טענינן" את זה כתב בדברי תוספות שהביא לפני שיטתו שלו.

'טענינן' המוזכר בר"ן לדף ט

הר"ן בד"ה "אלא ערער דבעל" בדף ג מדפי הר"ף מביא את הירושלמי שפירש "אם יש עליו עוררים", כמתייחס גם לערעור הלקוחות וכתב על זה הר"ן: "ולא נראה לי כן לפי שכבר כתבתי במשנתנו שאפילו בנפרע שלא בפניו **טענינן** דלמא מזויף הוא, ומעתה אם איתא דערעור דמתניתין ערעור דלקוחות הוא, מאי איריא בזמן שהלקוחות עוררים, אפילו אינן עוררים נטעון להו אנן".

והנה כאן אנו רואים שהר"ן משתמש באופן ברור במושג 'טענינן', האם מכאן שלמד כתוספות?

לא! אף שכאן כותב 'טענינן' נבארו כ'חיישינן', לא רק בשל הראיות הרבות שעולות מלימוד שיטתו כאן וכן בעניין גביית כתובתה (ראה בשיעור הבא) אלא אף מהפיסקה הזו גופא, שהרי הר"ן מקשה על הירושלמי שאם "עוררים" מתייחס גם ללקוחות קשה, שהרי 'טענינן' ללקוחות ולמה יש צורך שיערערו? והנה אם למד כתוספות שבעיני טענה נגד השטר ואנו טוענים ללקוחות ובה יש להם טענה, הרי ששאלתו אינה קשה, שכן ה'טענינן' גופו הינו ערעור, שהרי אנו מצריכים טענה וערעור, וה'טענינן' עושה זאת, אם כן ה'טענינן' נמצא ב'עוררין', אולם אם למד כרמב"ן שאין צורך בטענה מול השטר אלא אנו חוששים מעצמנו, הרי שאלתו מובנת, דא"כ למה צריך שהלקוחות יערערו ויטענו, הרי אף ללא זה אנו חוששים עבורם.

ו. חזרה לביאור דברי הרמב"ן והר"ן

כעת שהוכחנו ששיטת הרמב"ן היא שלא צריך לטעון נגד שטר, אלא שטר לא מקוים אנו חוששים לאמיתותו, הרי שתשובת הרמב"ן והר"ן צריכה לבאר למה בגט אשה שאיננו מקוים לא חיישינן.

א"כ, מה פירוש המילים: "אין אשה זו ממונו של בעל אלא...?"

כשמסתכלים בתשובת הרמב"ן שהבאנו לעיל, רואים שהוא נדרש לשאלה מדוע בגט אשה בא"י יכולה היא להינשא ללא קיום ולא תירץ את התירוץ הנ"ל אלא רק את תירוץ השני (שנלמד בהמשך) דבר זה היה גורם לחשוב שבאמת תירוץ זה אין בו סברא לפי הבנתו את תקנת קיום, לכן לא כתבו שם בתשובה, וכל מה שכתבו אצלנו זה רק לתרץ לשיטתם של תוספות שלמדו שיש צורך ב'טענינן' ובא הרמב"ן לבאר למה לא שייך לומר 'טענינן' וכוונתו כדרך הגר"ז.

אולם קמות וניצבות כל שאלותינו לעיל ולכן יש צורך לבאר את תשובת הרמב"ן לפי דרכו.

כאשר אנו אומרים ששטר לא מקוים אין לו תוקף של עדות חקורה ואולי הוא מזויף, יש לשאול עד כמה אמינותו מוטלת בספק? אמנם אין לנו סיבה לומר שהוא מזויף, סביר להניח שהוא בסדר, אך אי"ז מוכח, אין זה כעדים שנחקרו עליהם אין ספיקות כלל, אלא שטר לא מקוים מדרבנן אין לו "כמי שנחקרה" וניתן להסתפק עליו, אמנם מה פתאום להסתפק כל עוד אין לפנינו ערעור? אין "כמי שנחקרה" עפ"י חכמים ואין לנו ודאות שהוא שטר טוב, ומה דינו?

אומר הר"ן שא"א לגבות בו ממון כי איננו בטוחים שאיננו מזויף, ברמב"ן יותר מבואר ומשמע בו שלהוציא ממון איננו מוציאים אם יש חשש. כמו"כ אצלנו בי"ד אינו יכול **לפסוק שהיא מותרת** להינשא שהרי לא בטוח שהגט נכון ובי"ד פוסק ונותן היתר רק אם יש בירור גמור שכשר, ומה כן ניתן? ש"אם נישאת לא תצא", לא מונעים אותה.

הר"ן בדף ג מדפי הר"ף ד"ה "אלא" באמצעו אומר שאם השטר לא קוים אינה גובה מלקוחות שהרי לא התירוה בי"ד לינשא אלא שאם נישאת לא מוציאים אותה, וכ"כ הריטב"א לדף ט שמה שכתוב במשנה שבא"י יכולה לינשא ללא קיום, זה רק דין של "אם נישאת לא תצא", ולכאורה קשה דהרי המשנה אומרת שרק אם יש עוררים יתקיים

בחזרתו, ואילו לפי דבריהם יוצא שגם אם אין עוררים צריכה קיום כדי שיהיה מותר לה להנשא? כמו"כ, לשון המשנה היא "אינו צריך לומר" ולא כתוב לשון דיעבד "אם לא אמר לא תצא"? וכן בדף ו כתוב שצריך לומר בפ"נ בא"י רק כדי שלא תיזקק לעדים, אך לל"ז אין שום ענין לומר בפ"נ, ועיין לשונו של הריטב"א שיותר חריפה שאומר שהיא לא נישאת בדין.

אלא, אין כוונת הר"ן לומר ש"לא תינשא" לכתחילה, לא כתוב בר"ן: "לא תינשא ואם נישאת לא תצא", אלא בי"ד אומרים לה שאיננו יכולים להתיר אותה כי אין זה בטוח, אך אם היא רוצה להנשא לא נפריע לה, זה פירוש המילים: "אנן לא מנעינן לה", כי מסתבר שהגט טוב, בי"ד לא מתערב, בי"ד לא יוציאו פסק אם אינו בטוח, היא מותרת ללא פסק בי"ד, אם תבוא לשאול ת"ח הוא יאמר לה שהיא יכולה להינשא לכתחילה, אך אין פסק מבי"ד.

וזהו פשר החלק הנוסף בר"ן שאיננו באים להוציא ממון, שאז היינו צריכים את מעשה בי"ד שזה דורש שנהיה בטוחים, "אפוקי ממונא" זה מושג בממונות אך לא באשה כי אינה ממונו, ואין הפשט שאנו מוציאים אותה מהבעל, אלא היא ברשות עצמה להתחתן, ואנחנו לא מתערבים ולזה די בשטר לא מקוים, רק כשיהיה ערעור הבעל אז יש סיבה להסתפק ולא נאפשר לה להנשא, אך כל עוד לא עירער לא נמנע. אנו חוששים רק אם בא להוציא ממון עם השטר שאז בי"ד צריך לפסוק שהוא יכול להוציא ובי"ד לא יכולים לפסוק, אולם האשה אינה ממונו ובי"ד ל"צ לפסוק ולעשות הוצאת ממון ובי"ד לא פוסק כלום.

החלק הנוסף בר"ן שגם לא תקבל כתובה הוא המשך לכך שבי"ד לא "מתיר" וכתובה יש רק כשבי"ד פוסק לה שמותרת לינשא כפי שנרחיב בע"ה בשיעור הבא.

ז. התירוץ השני בר"ן

בר"ן ורמב"ן ישנו תירוץ נוסף והוא שהאשה דייקא ומינסבה מחמת חומר שהחמרת עליה בסופה, כמו ב"מת בעלי" ולכאורה יל"ע דהא ניחא שם שאומרת "מת בעלי", אולם כאן הרי האשה לא אומרת כלום!

צ"ל, שמכיוון שאם היה מזויף, לא הייתה האשה יכולה להנשא, אם בכ"ז האשה הולכת להנשא הרי שזה כאילו אומרת שאינו מזויף.

אולם יל"ע, הרי תירוץ זה השני "מתוך חומר וכו'" אומר, לכאורה, של"צ קיום כי יש לה **נאמנות** אך ללא זה היה 'חיישינן', משמע שיש כאן הוצאת ממון וזה סותר לתירוץ הראשון, לכאורה.

כמו"כ, הבאנו שהריטב"א כתב את זה שאנן לא עבדינן מעשה אלא היא הולכת ונישאת לבד, כתירוץ נפרד, ולכאורה שני התירוצים הם תרתי דסתרין, כי אם כתב שאשה אינה ממונו וא"כ אין בזה הוצאה מהבעל, כיצד כתב אח"כ "אנו לא עבדינן בהכי **מעשה**", משמע שיש כאן "מעשה" והוצאת ממון מהבעל.

אלא, אף שאשה אינה ממונו של בעל, אך יש לבעל בה זכויות ממון כמעש"י ופירות וא"כ אף שיציאתה ממנו אינה מוגדרת כהוצאת ממון, אך בפועל יש הוצאת ממון מצד זכויות הממון שלו בה, וא"כ י"ל שהתירוץ הראשון דן לגבי האשה עצמה, ואילו התירוץ השני נצרך בגלל עניין זכויות הממון שיש בזה הוצאת ממון ותירצו שאעפ"כ לא חיישינן.

אולם, ניתן לומר אחרת, ובאמת תירוץ זה בר"ן הינו על אותה הדרך של התירוץ הקודם ודייקא ומינסבה זו רק סיבה למה אנו לא מונעים את האשה, ולא שיש לה נאמנות גמורה שהרי איננה אומרת במפורש כמו ב"מת בעלי" (את הריטב"א זה לא יתרון).

באשר לשאלה מגט עבד

הבאנו לעיל את שאלת הפנ"י למה גט עבד שווה לגט אשה, הרי עבד הוא ממונו של הבעל ואת הקושי להבין את תירוצו, לפי הבנת הגרי"ז.

והנה לפי"ד בר"ן שבי"ד לא ממש מתירים לה להנשא אלא לא מונעים ממנה, א"כ כיון שלמעשה נוהגים בעבד מנהג ב"ח וניתן לנהוג בו כך, כאמור, ממילא גם אין לאדון זכות במעש"י.